

ARGUMENTE DOCUMENTARE PRIVIND ANSAMBLUL MONUMENTAL „ADORMIREA MAICII DOMNULUI“ RÎMNICU SĂRAT

VALERIU NICOLESCU

a) Rolul și locul Rîmnicului în configurația geopolitică a lumii medievale românești

Între monumentele religioase construite în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, care păstrează cel mai bine caracteristicile stilului brîncovenesc se remarcă, în primul rând, biserica mănăstirii Hurez (1693), biserica mănăstirii Rîmnicu Sărat (1697) sau mănăstirea Colțea (1699), monumente ce ating în această epocă apogeul unor forme arhitectonice afirmate încă în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino.

Palatele și conacele pe care același domnitor le-a ridicat n-au fost construite la întâmplare, locurile fiind alese, după cum se poate constata cu o anume grijă. Mănăstirea-cetate de la Rm. Sărat cu Casa domnească, înconjurată de ziduri cu turnuri de colț și metereze, ridicate de Constantin Brîncoveanu și unchiul său Mihail Cantacuzino, este, prin natura construcției un indiciu al destinației de apărare în vremuri de primejdie. Întrebarea firească care se pune este, de ce Constantin Brîncoveanu care a construit atâtea palate și case, a mai ridicat, în incinta ansamblului amintit și o casă domnească. O posibilă explicație ar fi aceea că la vremea respectivă drumurile erau grele, lungi și obositoare și că era nevoie de numeroase popasuri pentru odihnă și schimbarea cailor, ceea ce ar lămurii de ce erau risipite conace și curți pe atâtea drumuri ale țării. De altfel, unul dintre cei care s-au ocupat de problematica epocii brîncovenești¹ indică în una din anexele lucrării, și conacul de la Schei-Buzău (azi dispărut) construit pe la 1696, tot aici fiind ridicată și o cruce, construirea de către Cantacuzini a caselor de la Sărata, pe moșia domnitorului C. Brîncoveanu, casele acestuia de la Arbănași și Sărata, pentru care însă nu sunt elemente certe de datare.

¹ Fl. Popescu, „Căldorile brîncovenești”, Ed. Sport-Turism, Buc., 1976.

Rămâne să încercăm să lămurim, de ce, între multele localități din Muntenia, a fost ales ca loc al unei case domnești orașul Rîmnicul Sărat. Pentru aceasta, începând cu prima atestare documentară, am folosit informații din documente care, prin conținutul lor sunt edificatoare, credem noi, pentru argumentarea ipotezelor pe care le formulăm.

Menționat documentar la 9 septembrie 1439 în privilegiul de comerț dat de Vlad Dracul negustorilor poloni, ruși și moldoveni², târgul Rîmnicului a luat ființă pe valea râului cu același nume, într-o zonă locuită din timpuri străvechi, un argument în acest sens fiind, pe lângă nenumăratele dovezi arheologice și configurația geografică și economică a regiunii³.

Vad de trecere din Muntenia spre Moldova, loc de popas în jurul căruia s-a înfiripat o așezare devenită cu timpul târg, Rîmnicul Sărat (Slam Rîmnic), a cărui importanță este dovedită și de desimea satelor din jur, consemnate de documente în secolele XVI-XVIII⁴, a avut în decursul vremii un însemnat rol strategic și politic ca târg de margine al Munteniei⁵. Apărut la întâlnirea dintre dealurile subcarpatice și câmpie, târgul Rîmnicului a evoluat și s-a dezvoltat și din nevoia asigurării și apărării limitei de nord-est a Munteniei, cunoscând în timp toate vicisitudinile luptelor de apărare. Vechi centru comercial și meșteșugăresc cu atribuții deosebite în evul mediu, derivate tocmai din așezarea sa la limita Munteniei cu Moldova, târgul Rîmnicului (menționat ca atare și în cataografiile din 1831 și 1835, spre deosebire de Buzău, catalogat ca oraș⁶) topic a cărui etimologie este explicată de Nicolae Iorga ca derivând din „râbnic” și „slam” (Slam Rîbnic) — Lac Sărat, regiune bogată în sare, era condus de un căpitan de graniță ajutat de șase căpitani mai mici, oștenii pentru paza hotarului spre Moldova (până în 1862 reședința

² B.P. Hasdeu, *Arhiva Istorică a Românilor*, I (1), Buc., 1861, p. 84-85; *Magazin istoric*, VII, nr. 7 (76), iulie 1973, p. 96. Se preciza că acești negustori vor plăti vama, la intrarea în țară, la Rîmnic (tranzitarea de mărfuri din Moldova spre sau prin Muntenia) câte doi florini ungurești de carul cu marfă. Relativ însă la vechimea așezării, regretatul C.C. Giurescu opina că Rîmnicul ex.ista anterior datei menționate, ca târg sau centru de schimb pentru satele din bazinul râului Rîmnic încă din secolul al XV-lea și foarte probabil din secolul al XIV-lea, anterior întemeierii statului feudal, la fel ca și vecinul său, Buzăul.

³ Vezi harta cu dispunerea așezărilor rurale, mai concentrate în perimetrul fostei plase ORAȘUL, așezări menționate și în documente din secolele XVI-XVIII. Documentele fostei mândășiri R. Sărat, păstrate începând cu 1519 fac dese referiri la terenuri arabile, vii, livezi, păduri, helește, mori (32 de meșinuri), pive, cășării, cârciumi, hanuri, oborul târgului, etc.

⁴ Indice cronologic nr. 19 M-re, R. Sărat, p. 23-87; D.I.R., B. Țara Românească, veacul XVI-e, I/147; II/307, 378; III/273; IV/236, 270-271, 400-401; VI/270; *Ibidem*, veacul XVII-e, II/239, 350; III/375, 448; IV/56, 173, 439, 585.

Catalogul documentelor Țării Românești, vol. II, Buc., 1974; vol. III, Buc., 1978; vol. IV, Buc., 1981.

⁵ D.R.H., B. Țara Românească, vol. XXIII, Buc., 1969, p. 343, 611; vol. XXV, p. 241-242, 369-370.

⁶ Arh. st. Buc., M-re R. Sărat, VIII, 14/9 aprilie 1700. La această dată este menționat Petre Obedeauu — VEL CĂPITAN DE MARGINE (subl. n.).

⁷ Vl. Diculescu, *Bresle, negustorii și meseriași în Țara Românească (1830-1848)*, Ed. Acad., Buc., 1973, p. 99-107.

județului a fost la Focșanii Munteni, iar „granița” pe Milcov) fiind recrutați din satele din împrejurimi.

Județul Râmnicu Sărat este atestat documentar ca unitate administrativă, apariția și dezvoltarea sa fiind impusă de necesitățile timpului și de nevoia ce au simțit-o primii domnitori pentru organizarea acestei regiuni, la 15 martie 1481⁷, deși sunt mărturii care confirmă existența județelor din secolul al XIV-lea ca subîmpărțiri administrative contemporane întemeierii statului feudal — formate în general de-a lungul râurilor de la care și-au luat și numele⁸. Din perioada mai veche a existenței județului Râmnicu Sărat, un document din 1506 amintește pe Ștefan „județul de Râmnic”, în corespondență cu pârgarii Brașovului pentru afaceri de comerț⁹, iar hrisovul de confirmare emis de Matei Basarab pentru o ocină la Cărlige, întărită lui Ghinea vameșul din Focșani (Focșanii Munteni, n.n.) și un teren cu vie menționează ca limită cadastrală via lui „Tanasie căpitanul de Râmnic” confirmându-se astfel, și existența punctului de vamă amintit în 1439¹⁰. În documentele din 1614-1615¹¹ și 1633¹² întâlnim un Oprea pârcălab căruia i se întăresc ocine în Bădicești și pe un Dobre căpitan din Bunești cu ocine la Pepenești, în actul de vânzare datat (1632 septembrie 1 — 1633 august 31), figurează ZAROSCHI „căpitanu de Râmnic”, în fața căruia s-a făcut „această tocmeală”¹³. Mai sunt amintiți Ion Nemeteață, fost iuzbașă (ofițer inferior ce comanda 100 de oșteni; în secolul al XVII-lea comanda un steag de curteni sau slujitori), Bosance, iuzbașă și doi „cupeți” (negustori), a căror prezență în acte oficiale denotă importanța activităților negustorești, preponderente în evul mediu

⁷ N. Iorga, Trecutul istoric al orașului Râmnicu Sărat, conferință prezentată în 1910 la Societatea culturală „V. Alecsandri”, în „Râmnicu Sărat-almanah”, R. Sărat, 1933, p. 29-35; „Îngerul”, anul IX, nr. 10-11/oct., nov., 1937, p. 613.

⁸ Proclamația lui Ștefan cel Mare către locuitorii județelor de margine ale Munteniei, în Ioan Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească*, Buc., 1905, p. 282-285; „Mousaios”, Buzău, 1981, p. 73-76.

⁹ Arh. st. Buc., *Instituții feudale din Țara Românească și Moldova în perioada 1831-1950* (cursuri pentru pregătirea arhiviștilor).

Județ = subunitate administrativă ce se pare că este o continuare a vechilor confederații de obști existente în perioada premergătoare constituirii statului feudal românesc. Menționate documentar sub forma slavonă „Sudstvo” care derivă din „suditi” = a judeca. Erau conduse de „sudeti” sau „județi” cu atribuții de administrare a zonei, strângerea dărilor și judecarea pricinilor care li se înfășau. Într-un document emis la 23 noiembrie 1406 emis de către Mircea cel Bătrân în favoarea Mării Tismana este amintit un jupân (jupan) Brata, „fost JUDEȚ al Jiului” (Arh. st. Buc., Secția Istorică, doc. 11/1406). Din 1529 județele sunt conduse de mari vătafi, din 1631 de căpitani mari (vel căpitanii), după 1740 de ispravnici (câte doi, din care unul cu atribuții administrative și judecătorești și celălalt cu atribuții fiscale), între 1831-1854 de ocărnuitori, între 1855-1859 de către administratori și apoi de prefecți.

¹⁰ Ion Bogdan, op. cit., p. 304.

¹¹ D.R.H., B. Ț. Românească, vol. XXV, doc. 334/8 iulie 1636.

¹² Catalogul documentelor Ț. Românești, vol. II, Buc., 1974, doc. 651/30 dec. 1614; doc. 700/7 iulie 1615, vol. IV, Buc., 1981, doc. 227/23 februarie 1633.

¹³ D.R.H., B. Ț. Românească, XXIII, Buc., 1969, p. 611, doc. 110.

față de cele meșteșugărești. Într-un alt act datat 17 iulie 1633¹⁴ figurează și Toia iuzbașa din Bălțați, frecvența mențiunilor documentare a acestui rang dovedind existența unui însemnat număr de conducători militari în zonă ce comandau acțiunile de pregătire a oștenilor și la nevoie de apărare a regiunii. Un alt document emis la 9 martie 1636¹⁵ de Matei Basarab face referiri la „roșii din județul Rîmnicu Sărat”, curteni denumiți astfel în secolele XVI-XVII, militari ce ocupau dregătorii mărunte, dar exercitau și atribuții mixte (civile și militare)¹⁶. Din secolul al XVI-lea sunt scoși de sub ascultarea curților și cetăților domnești și puși sub comanda marelui vâtaf de județ. Existența acestei categorii militare, întâlnită la cetățile și curțile domnești, ne face să credem în existența la Rîmnicu Sărat, așa după cum vom încerca să argumentăm și cu alte dovezi documentare, coroborate cu cele reieșite în urma investigațiilor arheologice a unei cetăți mai vechi, pe planul căreia se ridică în anii 1691-1697 ansamblul brîncovenesc, în care greutatea o are fortificația de apărare evidențiată ca atare de Radu Greceanu¹⁷ și remarcată cu acest atribut și de Nicolae Iorga¹⁸. După 1631 când județele erau conduse de căpitani mari (vel căpitanii), mai însemnați erau socotiți cei de la Rîmnic și Mehedinți¹⁹. Fiecare din cele 17 județe ale Munteniei, erau conduse, după reforma administrativă a lui Constantin Mavrocordat (1740) de ispravnic ce aveau în subordine numeroși slujitori organizați pe căpitanii — unitatea cu cel mai mare număr de slujitori. Documentar, alături de Buzău, Rîmnicul era căpitănie din secolul al XVII-lea, Mihail Cantacuzino²⁰ indicând trei căpitanii, în timp ce Atanasie Comnen face referiri la nouă cu 364 slujitori și 226 menzili (deservenți ai poștelor), dintre „menziluri” făcând referiri la Crucea Comisoaiei cu 25 slujitori și Rîmnic cu 10 slujitori și 50 menzili²¹.

După 1542²² când județul Brăila este desființat și transformat în raia — baza de atac a așezărilor din județele limitrofe în secolele XVI-XVIII, o parte din localitățile marginase sunt incluse la județul Rîmnicu Sărat. Precizăm că populația creștină a fostului județ Brăila rămâne sub „protecția” religioasă a eparhiei Buzăului, hrisovul lui Radu Paisie din 17 septembrie 1543 incluzând fostul județ, alături de Buzău, Rîmnicu Sărat și Săcuieni în aria de competență juridică a Episcopiei Buzăului (dreptul de judecată duhovnicească și de hirotonie).

¹⁴ Catalogul documentelor Ț. Românești, vol. IV., Buc. 1981, doc. 137/17 iulie 1633.

¹⁵ D.R.H., B. Ț. Românească, XXV, p. 241-242, doc. 222/9 martie 1636.

¹⁶ Instituții feudale din țările române — dicționar, Ed. Acad., Buc., 1988, p. 259-260.

¹⁷ Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu (1688-1714)*, Buc., 1970.

¹⁸ Nicolae Iorga, *art. cit.*

¹⁹ Arh. st. Buc., *Instituții feudale...* (cursuri pregătire arhiviști).

²⁰ Mihail Cantacuzino, *Istoria politică și geografică a Țării Românești*, Ed. Tunusli, Buc. 1863.

²¹ Cicanici Olga, *Informații despre organizarea administrativă și fiscalitate în Țara Românească (1764-1765)*, în opera lui Atanasie Comnen Ipsilante, în „Studii”, tom. 19, nr. 2/1966, p. 343-361.

²² Arh. st. Buc., Secția Istorică, doc. 493/17 sept. 1543.

În cursul istoriei sale, zona Rîmnicului a fost, nu de puține ori teatru de operații militare, ceea ce, așa după cum remarcă Nicoale Iorga, nu este o întâmplare, Rîmnicul fiind „vadul învrăjbirilor” — locul unde se încrucișau iataganele turcești și tătărăști cu săbiile oștenilor austrieci, poloni, ruși...^{22ba}. Se pare că în vremuri mai îndepărtate malul dinspre Moldova era mai înalt, albia mai largă și sinuoasă, ceea ce oferea rapide posibilități de repliere și retragere. Condiții naturale de apărare ce au fost luate în calcul atunci când s-a gândit ridicarea unei fortificații în această zonă, ipoteză ce poate fi verificată confruntându-se atât planul ansamblului brîncovenesc cât și zona în care a fost amplasat.

Acțiunile voievodului Ștefan cel Mare pentru coalizarea forțelor politico-militare românești împotriva pericolului otoman (așa după cum reiese din scrisoarea din 29 noiembrie 1474 către papa Sixt al IV-lea) sunt legate și de zona Rîmnicului Sărat. Intenționând să-l înlocuiască pe Radu cel Frumos sprijinit de Mahomed al II-lea, cu Laiota Basarab, fiul lui Dan Voievod, la 8 noiembrie 1473 oastea moldoveană se strânge pe Milcov și începe deplasarea spre Rîmnicu Sărat. După zece zile, oastea munteană, întărită și cu un corp de ieniceri și spahii, ajunge pe malul dinspre Rîmnic al Buzăului. Lupta începe în vadul apei — „cursul apei”, joi 18 noiembrie 1473²³ și după o situație incertă în primele zile, pe 20 noiembrie oastea munteană se retrage, moldovenii conduși de Luca Arbore luând cu asalt și cucerind cetatea Dîmboviței. Reîntors în Moldova, nu mai înainte de a interzice jefuirea Rîmnicului, Ștefan trimite meșteri care ridică în 1474 o biserică din piatră cunoscută ca Biserica „Piatra” sau „Domnească” cu hramul Sfintei Paraschiva²⁴, o ctitorie modestă într-o zonă de mare seismicitate. Se strică repede, este refăcută, dar suferă noi degradări în timp. În 1704 este refăcută de Constantin Brîncoveanu „de le ferestre în sus”, dar în 1898 este demolată, gest ce declanșează un adevărat scandal public, preluat și amplificat de presa centrală. Se mai păstrează doar pisania brîncovenească²⁵ și portalul.

Tot la Rîmnicu Sărat are loc confruntarea dintre Ștefan cel Mare și oastea condusă de Basarab cel Tânăr (Țepeluș) sprijinită de Ali beg și Schender beg, în ideea scoaterii Munteniei din sfera de influență otomană. După moartea hatmanului Șendrea, cumnatul domnului moldovean, pe locul mult timp numit „Movila Șendrii”, la 8 iulie 1481 se desfășoară bătălia decisivă câștigată de Ștefan. Deși situat la marginea Țării Românești, deși aici au loc dese confruntări militare, până târziu în secolul al XIX-lea, anumite considerente îndreptătesc afirmația că în pofida multor dificultăți Rîmnicul se impune, de la o vreme la alta, în viața politică a Munteniei. Un argument poate fi și cutezanța cu care rîmnicienii răspund scrisorii din 1481 a lui Ștefan cel Mare, care le propunea ca domn pe unul din apropiații săi²⁶. Continuând politica tatălui său, domnitorul Bogdan al III-lea

^{22ba} N. Iorga, *art. cit.*

²³ „Îngerul”, anul IX, nr. 10-11/oct.-nov. 1937, p. 613.

²⁴ *Enciclopedia României*, vol. II, Buc., 1936, p. 365-368.

²⁵ F. Popescu, *op. cit.*, p. 106.

²⁶ Ioan Bogdan, *op. cit.*, p. 282-285.

(Bogdan Vlad) se confruntă în 1507 cu Radu cel Mare în apropierea Rîmnicului la locul ce se cheamă „Retezați” sau movila „Căiata”. Ștefăniță Vodă trece și el hotarul spre a lupta cu Radu de la Afumați care nu respectase hotărârea lui Neagoe Basarab și o luase în căsătorie pe cea de a doua fiică a acestuia — frumoasa Ruxandra, la mîna căruia rîvnise și Ștefăniță.

Râmnicu Sărat — țarg sau județ, este frecvent menționat în documente cu referiri la sate, proprietăți dăruite sau confirmate diverșilor beneficiari, mai ales Mănăstirii Rîmnic (terenuri arabile, vii, păduri, fânețe, închinarea unor schituri, diate, etc.). Între acestea documentul din 9 iulie 1519²⁷ emis de Neagoe Basarab prin care întărește lui Stan Mucea (de aici numele satului Mucești) ocine la Urlandași, pe Rîmnic, balta Porcului, Epurești și Răceni, indicându-se ca limite de delimitare „gura Văii Călugărilor... pe Rîmnic în sus”. Interesant în legătură cu ceea ce intenționăm să argumentăm cu privire la începuturile și evoluția Mănăstirii Rîmnic, este și documentul emis de Radu Paisie la 17 septembrie 1543 prin care se întărește Episcopiei Buzăului dreptul la judecată asupra județelor Buzău, Râmnicu Sărat, Brăila și Săcuieni, în care apare expus precizarea „după cum au așezat și au întocmit foștii domnitori dinaintea noastră” — indicându-se astfel întinderea eparhiei Buzăului ce fusese stabilită așa după cum se precizează în document cu mult înaintea datei amintite²⁸. Documente emise de Mircea Ciobanul (22 mai 1548), Petru cel Tânăr (23 mai 1562), Alexandru Mircea (29 ianuarie 1569), cele din 18 octombrie și 30 decembrie 1614 (ce include între martori pe Stan din Bărăști (azi cartierul Bărasca al orașului), pe Stan, Tudoran, Oprea și Iarca din Homești, Stanislav din Domirești, Ureche din Urechești și Radu din Rîmnic), 23 decembrie 1619, 10 septembrie 1620, 8 iulie 1622, 2 iulie 1624, 8 ianuarie 1627, 10, 20 martie și 28 mai 1630, 13 martie 1631, 12 august 1634, 9 iulie 1639²⁹ fac referiri la proprietăți întărite în cuprinsul județului cu indicarea limitelor cadastrale și a localităților de care aparțineau — Cîndești, Tîmpeni, Tâmboiești, Budești, Faraoni (Faraioanele), Modruzești, Stanomirești, Jideni, Tătărani, Ursești, Găujani, Epurești-plasa Cucești, Bărăști, Speetri, Țigănești, Perieți, Vărăști, Cărlomănești, Sumărăști, Topliceni (loc cumpărat de Iane Topliceanu) — date care coroborate cu alte informații documentare vin în sprijinul argumentației ipotezelor emise privind vechimea târgului râmnician. Mai mult, hrisovul de întărire dat Mănăstirii Glavacioc de către Alexandru II Mircea pentru ocină în Călinești, a fost scris de Tatul logofăt chiar în „orașul Rîmnicu Sărat”, în răstimpul oferit de odihna oștilor muntene care se deplasează spre Moldova pentru

²⁷ Indice cronologic M-rea R. Sărat, p. 23.

²⁸ Arh. st. Buc., S.I., 49.3/17 sept. 1543.

²⁹ D.I.R., B. T. Românească, vol. II, p. 378, doc. 390; vol. III, p. 163, doc. 317; veacul XVII-e, vol. II, p. 239, doc. 193; p. 350, doc. 310; vol. III, p. 375, doc. 318, p. 448, doc. 407; Vol. IV, p. 56, doc. 63, p. 176, doc. 183, p. 439, doc. 447.

Catalogul documentelor Ț. Românești, vol. III, p. 95, doc. 166, p. 190, doc. 367, p. 322, p. 544, doc. 1074, p. 546, doc. 1676, p. 565, doc. 1706; vol. IV, p. 188, doc. 382, p. 659, doc. 1520. D.R.H., B. Ț. Românească, vol. XXIII, Buc. 1969, p. 343, doc. 215.

încăunarea fratelui domnitorului, anume Petru Voievod, ceea ce este un alt posibil argument al ipotezei că Rîmnicul a fost folosit ca reședință domnească provincială la fel ca și Buzăul¹⁰. Semnificativ este și hrisovul de întărire emis de Mihnea Turcitul¹¹ la 3 iulie 1579 din care reiese că doi dintre cei menționați, Manda și Dragomir (care au fugit cu haraciul peste Dunăre) „au fost birari în județul Rîmnicu Sărat”.

În problematica evoluției unei așezări — târg sau oraș — trebuie ținut seama însă și de o anumită particularitate — unele din acestea fiind așezate pe moșia domnească, până în secolul al XVIII-lea erau considerate din punct de vedere al regimului juridic ca proprietăți domnești¹² și de aici deseori conflicte cu târgoveții pentru încălcări de proprietate¹³. Astfel, în hrisovul lui Mihail Viteazul datat <1597-1599> prin care-i vinde lui Iane și Tudor „două vaduri de moară în apa Rîmnicului Sărat” se face precizarea că acestea erau situate „pe locul orașului domniei mele Rîmnicu Sărat” ca recompensă „pentru slujba domniei mele și a țării domniei mele”¹⁴.

Într-un act de întărire pentru un pogon de loc sterp în dealul Cîndeștilor, dat de Caloian căpitanul, Mănăstirii Banu, se specifică ca punct de orientare și topicul „la Cetățile”¹⁵. De altfel, o altă informație pe care o luăm în calcul în argumentarea ipotezei unei mai vechi fortificații peste care s-au suprapus construcțiile brîncovenesti.

Știut fiind, că în vremea lui Constantin Brîncoveanu, cultura cunoaște o însemnată înflorire, aducem în atenție și câteva documente privind începuturile învățămîntului la Rîmnic, pe lângă așezămintele de cult, și în principal, pe lângă mănăstirea pe care o ctitorește, nefiind exclus să fi fost organizată o formă de pregătire a preoților și diecilor, după cum avem informații pentru mănăstirea Menedic de la Vintilă Vodă, mănăstirea de la Cucuteni (Stîlpu), unde a funcționat tatăl diaconului Coresi, și pe lângă Episcopia Buzăului, în a cărei arie de competență juridică era. Astfel, actul din 28 mai 1630¹⁶ este redactat de Andrei dascălul din Rîmnic, la fel ca și cel din 10 septembrie 1620¹⁷, un alt document având pe lângă alți martori și pe Nenița Grama, dascăl din Rîmnic¹⁸, ceea ce relevă existența unei școli în târgul Rîmnicului. Alte surse¹⁹ indică o școală la reședința județului — Focșanii Munteni, în 1634, iar în Rîmnic în 1766.

¹⁰ D.I.R., B. T. Românească, veacul XVI-e, vol. IV, p. 136, doc. 139/12 aprilie 1574.

¹¹ Ibidem, p. 400-401, doc. 404.

¹² C. I. Șerban, *Aspecte din lupta orașenilor din Țara Românească și Moldova împotriva asupririi feudale în secolul XVIII-e și începutul secolului al XIX-lea*, în „Studii”, anul XIII, nr. 6/1960, p. 27-45.

¹³ Arh. st. Buc., M-reia Rîmnic, IV, 18/1742, 86, 89, 90, 91/1818; 98/1823, 100/1824.

¹⁴ D.I.R., B. T. Românească, veacul XVI-e, vol. VI, p. 270-271, doc. 287.

¹⁵ Catalogul documentelor Ț. Românești, vol. II, Buc., 1974, p. 50, doc. 68/1602.

¹⁶ Catalogul doc... vol. III, p. 565, doc. 1106.

¹⁷ D.I.R.B., veacul XVII-e, vol. IV, p. 56, doc. 63.

¹⁸ Catalogul... vol. IV, p. 659, doc. 1520/iulie 1639.

¹⁹ Gh. Pămușă, *Școlile din Țara Românească*, în „Contribuții la istoricul învățămîntului românesc” — culegere de studii. Ed. did. și ped., Buc. 1970, vezi anexa (harta).

Informațiile documentare la care ne-am referit și ale căror date le-am evaluat, începând, așa după cum am precizat, cu prima atestare documentară, cu referiri, mai ales, la cele care, prin conținutul lor, evidențiază rolul și locul Rîmnicului în politica defensivă a puterii centrale, relevă atenția de care așezarea a beneficiat ca târg de margine. Reiese, de asemenea faptul că aici au fost concentrate importante forțe militare, că unii donnitori au acordat atenția cuvenită zonei și în locuri ce ofereau și protecția naturală, prin configurația terenului, au ridicat întărituri. Este ceea ce a făcut, așa după cum vom vedea, Constantin Brincoveanu, interesat, pe de o parte, în consolidarea poziției religiei ortodoxe în confruntarea sa cu activitatea unor misionari catolici, așa după cum reiese din relatările unor asemenea misionari, în trecere prin Rîmnic, cât și de apărare și de protecție a locuitorilor, într-o zonă puternic expusă atacurilor tătarăști și a altor oștiri străine.

În secolul al XVI-lea, mai precis în primăvara anului 1595 sau 1596, Mihai Viteazul, din motive de ordin strategic, derivate din așezarea județelor din partea de răsărit a Munteniei, așa-zise județe de margine, înființează bănia Buzăului și Brăilei, de banul din această zonă ascultând județele Buzău, Brăila și Rîmnicu Sărat. Această instituție este menționată de Mihai Viteazul într-o scrisoare pe care o adresează principelui Transilvaniei, făcând referiri la „banul nostru de Buzău și Brăila” (*banus noster bozanarienses et brailensis*)⁴⁰.

Referirile din documente sunt completate și de relatările unor călători străini (curieri, soli, misionari, etc), în trecere sau care au stat o perioadă în Rîmnic — relatări ce uneori reflectă impresia subiectivă sau de suprafață a unor străini în contact pentru prima oară cu altfel de realități decât cele cunoscute de ei și care, redau unele sau altele din aspectele cotidiene ale unui târg medieval⁴¹.

Jerzy Krasinsky, sol polon la Poarta Otomană în trecere prin „orașelul Râmnic”, la 1636, aprecia că „nu este nimic (deosebit n.n.) de văzut”, în timp ce negustorul italian Bartolomeo Locadello în a sa descriere pe scurt a Țării Românești (redactată în 1641) menționează Rîmnicul ca al treilea oraș ca mărime din Muntenia după Gherghița și Buzău. Solul polon Voicieh Miascowski ajunge la 19 martie 1640 la Rîmnic „pe un ger mare și un vânt rece”, iar Achacy Taszyki remarcă „vinurile bune ca miedul și berea bună”. Arhiepiscopul Petru Bogdan Bacsic, vicar apostolic, în călătorie prin Țara Românească, pe la 1640, menționează Rîmnicul și face aprecierea că a fost: „odinioară catolic, apoi a ajuns schizmatic (ortodox, n.n.) din vina unui episcop care punea pe credincioși să plătească dări, informație deformată, după părerea noastră, cu precizarea că referirea ar putea fi făcută în legătură cu credincioși catolici ce trăiau la acea dată în Rîmnic⁴². De altfel și Grigore Dănescu în dicționarul său tipărit în 1898, făcând referiri la populația județului, amintește și germani, evrei, greci, bulgari, unguri, italieni, turci, etc.

⁴⁰ C.C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila*, Buc. 1968, p. 122.

⁴¹ *Călători străini despre țările române*, vol. V, Ed. Șt. Buc., 1973, p. 34, 119, 156, 171, 212, 390, 521, 572; vol. VI Buc., 1976, p. 105, 150, 464, 471.

⁴² Grigore Dănescu, *Dicționarul, geografic, statistic și istoric al județului Rîmnicu Sărat*, Buc., 1896, p. 239, vezi și nota 41.

Călugărul franciscan Francesco Maria Spera semna la Râmnicu Sărat „o biserică stricată” ce avea câteva bunuri în stăpânirea unor „schismatici”, precizând că „nu mai sunt c. *olici acolo de mulți ani încoace”. Râmnicul este amintit și în scrisoarea lui Coloman Mikeș, trimisul lui Gheorghe Rakozy II la domnitorul Gheorghe Ștefan, care precizează că la 23 iunie 1655 și-a așezat tabăra lângă Râmnic, iar Ioan Boroș, comandantul oastei transilvane rămas lângă Constantin Șerban după bătălia de la Șoplea, face referiri la „căpitanul de Râmnic”¹¹.

Paul de Alep apreciază Râmnicul ca „un târg mare”, iar Evlia Celebi (1659) participant la expediția otomană împotriva lui Mihnea al III-lea, amintește sosirea „în marele oraș Râmnic care a fost incendiat”, motiv pentru care nu sunt găsite prăzi și robi. După o călătorie „prin munți acoperiți cu păduri” — probabil dealurile împădurite din zonă — se ajunge la Buzău, „oraș foarte înfloritor”, și acesta incendiat și prădat. În drumul de întoarcere spre Râmnic sunt capturați robi, „cai de herghelie” (în vechea stemă a Râmnicului figura un cal în galop), vite, oi, etc., indicând cifre ce par totuși a fi exagerate¹².

Gabriel Thomasy (Mančić), vicar apostolic, amintește într-un raport din 1660 bisericile catolice din Țara Românească, cât și existența unor credincioși (subl. n.) catolici la Râmnic, fără preoți însă. Minoritul conventual Francesco Maria Spera care a slujit ca misionar în Moldova și Muntenia în anii 1644-1652, se referă în memoriul trimis Congregației de Propagandă Fide (1670) și la târgul Râmnic, arătând că nu mai sunt catolici aici „din cauza ciumei care a bântuit acolo”, biserica „era stricată”, unele bunuri ale acestora fiind în posesia unor nireni. Giovanni-Battista Del Monte Santa Maria, autorul unor scrieri despre Țara Românească (1687-1688) cataloghează Râmnicul ca schismatic, deci ortodox, indicând și familii catolice, dar fără preot. Aproape de Obrejița, la Slîmnic, unde a locuit un timp, a ridicat o capelă unde veneau cca 30 de familii. Un alt călător străin, De la Croix, secretarul marchizului de Nointel, pe care l-a însoțit la ambasada din Constantinopol, amintea în 1676 Râmnicul ca unul din orașele importante ale Munteniei¹³.

Într-o descriere din 1757 a Țării Românești realizată la cererea expresă a autorităților imperiale austriece, este inclus și județul Râmnicu Sărat cu 10.000 de familii, mai bine populat în comparație cu Buzăul, pentru care se indică numai 3.000 de familii, cotate printre județele slab populate, consecință a confruntărilor militare în această regiune¹⁴. Sunt, de asemenea amintiți căpitani de Râmnic, Caloian și Vasile Scarlat.

Și războiul din anii 1787-1791 a cauzat serioase distrugerii, locuitorii fiind siliți să se evacueze, în Râmnic casele fiind distruse¹⁵. Ioan Christian Struve, atașat

¹¹ Călători străini... vol. V, p. 390, 521, 529.

¹² Ibidem, vol. VI, p. 464.

¹³ Ibidem, vol. VII, Ed. șt. și enciclop., Buc., 1980, p. 130, 207, 231, 256.

¹⁴ S. Papacostea, Populația Țării Românești în ajunul reformelor lui Constantin Mavrocordat — un document înedit, în „Studii”, nr. 5/1966, p. 929-939.

¹⁵ L. Roman, Localitățile și populația Țării Românești, în „Revista Arhivelor”, nr. 1/1970, p. 63-69.

al ambasadei ruse la Poarta Otomană, relatează că în 1793, ambasada înainta prin județ: „prin ținuturi abia ridicându-se după grozăviile războiului”, locuitorii fiind sărăciți de jafuri, iar câmpurile „numai buruiene sălbatice”⁴⁸.

Făcând o descriere a Valahiei, contele Alexandru de Langeron, emigrant francez ajuns general al armatei ruse, ce a călătorit prin Principate în 1810-1812 și apoi în 1828, amintește ca principale orașe, Buzăul și Rîmnicul, socotind, cu aroganță și sarcasm că în Franța ar putea fi socotite ca „niște târguri mai mari”⁴⁹. Ignatii Iakovenko, funcționar al consulatului rusesc în Muntenia, ce a călătorit la 1812, 1820-1828 și prin zona noastră, arată că în Rîmnic a văzut „zece case ca lumea” și 300 case țărănești. Scriitorul militar Alexandru Mihailovici-Danilvski, autorul unui studiu despre războiul ruso-turc din 1806-1812, ocolește Rîmnicul din cauza epidemiei de ciumă, târgul fiind menționat în corespondența către mama sa și de către Vsevolod Garșin, voluntar în războiul din 1877-1878⁵⁰.

Prezentarea unor asemenea informații și din perioada ulterioară momentului ridicării ansamblului brîncovenesc de la Rîmnicu Sărat a avut în vedere evenimente care ar fi putut influența, din punct de vedere fizic, aceste construcții, asupra cărora, vom vedea că s-au făcut intervenții, atât din cauza unor „vătămări” determinate de confruntări militare (de exemplu în 1793) sau calamități, ca incendierea din 1854⁵¹.

b) Ansamblul brîncovenesc — începuturi și evoluție.

În perioada medievală a existenței sale, Rîmnicul beneficiază în secolul al XVII-lea de o generoasă atenție din partea domnitorului iluminist — Constantin Brîncoveanu, cel care ne-a lăsat una din cele mai mari și mai însemnate moșteniri culturale.

Așa după cum se cunoaște, împreună cu unchiul său, spătarul Mihail Cantacuzino, consolidează hotarul dinspre răsărit al Munteniei, ridicând ansamblul la care ne referim. Istoricul oficial al domnitorului, Radu Greceanu⁵² confirmă aceasta menționând că: „în al optulea an din domnia Măriei Sale, s-au săvârșit mănăstirea care au făcut măria sa în târgul Rîmnicului... care den pajiști și den temelie au zidit împreună cu unchiul măriei sale, Mihail Cantacuzino vel spătar... monastire mare... cu chilii de piatră împrejur... de este în calea oștilor și mai mult a tătarilor... ca multă scăpare și apărare să fie înconjurenilor”. Pisania indică ca perioadă de construcție anii 1691-1697. mănăstirea fiind înzestrată de ctitori cu sate și moșii. vii, mori⁵³, prăvălii, case, hanuri, venitul vămilor de la Buzău și Rm. Sărat, cel al ocnelor de la Teișani și a altor bunuri producătoare de venituri (ca pământ, cca. 32.000 pogoane)⁵⁴.

⁴⁸ Gh. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, Buc., 1947, p. 136.

⁴⁹ Ibidem, p. 148.

⁵⁰ Ibidem, p. 209-210, 269, 432.

⁵¹ D. Frunzescu, *Dicționarul topografic și statistic al României*, Buc., 1872, p. 408.

⁵² Radu Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu (1688-1714)*, Buc., 1970; „Îngerul”, anul IX, nr. 10-11/oct.-nov. 1937, p. 613-621.

⁵³ Vezi anexa nr. I.

⁵⁴ „Rîmnicu Sărat — almanah”, R. Sărat, 1933, p. 29-35.

Referitor la ipoteza existenței unui edificiu mai vechi, sugerat și de unele documente, facem referiri, în primul rând, la argumentele oferite, „de visu”, de investigațiile arheologice⁵⁵, ce au avut ca obiect cercetarea incintei fortificate a fostei mănăstiri cu biserica, Casa domnească și corpurile de chilii, cercetări care au relevat, pe lângă nivele stratigrafice aparținând culturilor Boian, Sântana de Mureș-Cerneahov, și un nivel de locuire de la sfârșitul secolului al XV-lea. Ceea ce ne interesează însă sunt urmele din perioada de construcție și funcționare „a curtinei sudice cu anexele sale interioare și foarte probabil a unei biserici”, dar și nivelele de CONSTRUCȚIE și REFACERE (subl. n.) aparținând epocii brîncovenești. În sprijinul ipotezei unei mai vechi construcții, susținută și documentar, cercetarea secțiunilor IX și XIX a permis prelevarea de material ceramic din secolele XIV-XV, ceea ce presupune locuirea zonei în această perioadă, așa după cum opina și Emil Lupu, „în faza de început a târgului Rîmnic”. De altfel, locuirea din secolul al XVI-lea este susținută arheologic și de materialul descoperit și în necropola de înhumatie creștină. Completând informația documentară, investigațiile arheologice confirmă ipoteza ridicării ctitoriei brîncovenești între sau pe zidurile inițiale din secolele XVI-XVII. Reiese, de asemenea, că și biserica a fost ridicată pe locul unei construcții mai vechi, o bisericuță din lemn cu hramul Sfintei mucenițe Ecaterina, folosind, după părerea d-lui Emil Lupu, bazată pe cercetarea stratigrafică, o parte din fundațiile vechii construcții.

Documentar, primul act referitor la domeniul funciar al Mănăstirii R. Sărat, datează din 1519⁵⁶ și se referă la ocine la Ulandaș pe Rîmnic, printre alte elemente de identificare cadastrală apărând și topicul: „Valea Călugărilor”. Existența în fondul de documente al mănăstirii a numeroase documente, de la această dată și până în anul începerii construcției ctitoriei brîncovenești, nu este un incendiu al existenței, de la această dată al acesteia, ci, așa după cum se obișnuia, cei care făceau danii puneau la dispoziție și toate documentele referitoare la bunurile dăruite.

Până la 1691 când se începe construcția ctitoriei brîncovenești există alte 275 documente-zapise de vânzare cumpărare, întăriri de proprietăți, danii (terenuri arabile, vii, mori, păduri etc.) zalogiri de terenuri, mărturii de judecată pentru pământ, iar începând cu 1869, deci cu doi ani înainte de începerea construcției ansamblului, sunt menționate și schituri închinat Mănăstirii Râmnicu Sărat. Astfel la 20 iunie 1689 și 13 iunie 1690 se închină Schitul Cocorăști, urmat, în chiar perioada de construcție de schiturile Jătia (Jitia), la 27 mai și 10 iulie 1695 și Trestieni, la 5 august 1695. Mult mai târziu i se închină Schitul Peletic (27 decembrie 1717) și Biserica Sf. Nicolae din Focșani (20 aprilie 1729)⁵⁷. Și legat de aceste închinări o observație demnă de luat în calcul. În județul R. Sărat mai

⁵⁵ Emil Lupu, *Raport preliminar de cercetare arheologică*, 1992, m.s.

⁵⁶ D.I.R., B... veacul XVI, vol. I, doc. 147/9 iulie 1519.

⁵⁷ Indice cronologic nr. 19, M-reă R. Sărat, p. 23-87.

existau alte două mănăstiri — cea de la Băbeni, fondată înainte de 1682 și cea de la Dedulești, ridicată așa după cum scrie în pisanie, în anii 1619-1620, ctitorie a lui Dediul postelnic, des întâlnit în documente referitoare la averile Mănăstirii Rîmnic⁴⁸. Întrebarea care se pune este de ce schiturile menționate s-au închinat Mănăstirii Rîmnic și nu, cel puțin după ridicarea lor, la una din cele două mănăstiri menționate. Un posibil răspuns, pe care investigația arheologică îl confirmă, ar fi că trebuie să fi existat o mai veche construcție monahală, în sprijinul acestei ipoteze existând și un document din 30 martie 1691 și anume o jalbă a egumenului Mănăstirii Rîmnicul de sus adresată domnitorului Constantin Brîncoveanu, prin care-i cerea sprijinul într-o pricină de judecată pentru niște bani și ocine. Deci la data când se începea construirea ansamblului exista deja o comunitate monahală din moment ce era și un egumen care se ocupa de problemele financiare sau legate de proprietățile din veniturile cărora se întreținea⁴⁹. Și încă o precizare. În actele de închinare a mănăstirii și averilor acesteia către Mănăstirea Sinai, din 20 iunie 1700, 16 martie 1704 și 14 mai 1705 se menționează că mănăstirea a fost ridicată „în orașul ce se cheamă Rîmnicul de Jos”⁵⁰.

Relativ la daniile făcute mănăstirii, actul din 1519 face referiri, așa după cum s-a mai menționat la: „Valea călugărilor”, iar un zăpis de vânzare-cumpărare din 1691 către Mihail Cantacuzino a unor ocine în Călineșu, ocinoc erau fost apoi dăruite Mănăstirii Rîmnic, are ca vânzător pe Cârstea călugărul⁵¹. Constatăm, de asemenea, că mai înainte de a se construi ansamblul amintit, sau în răstimpul realizării acestuia, Mihail Cantacuzino și chiar Constantin Brîncoveanu, înainte de a fi ales domn, cumpără proprietăți la Jideni, Călimănești. Găojani, Bunești. Călinești. etc., pe care apoi le dăruiesc mănăstirii pe care au ctitorit-o⁵².

Două documente emise la 10 mai 1682 și 8 ianuarie 1684 incită o anume curiozitate, fiind zapise prin care Constantin Brîncoveanu și Mihail Cantacuzino dăruiau mănăstirii Grecilor (subl. n.) din R. Sărat mai multe pogoane de vie. Cel puțin așa reiese din inventarul arhivei mănăstirii. Parcurgând documentul din 1682 constatăm că este vorba de o biserică a grecilor „din oraș din Rîmnic” cu hramul „sfântului și marelui mucenic și de minuni făcător Gheorghe”⁵³.

Iar pentru a sublinia autenticitatea ansamblului este interesant de observat că tipologia incintei cu turnuri de colț este mai veche decât epoca lui Brîncoveanu și că acesta a folosit acest sistem de construcție numai la ctitoria din R. Sărat, ceea ce confirmă folosirea unei mai vechi construcții, pe care el ridică, păstrând vechea tipologie, ansamblul de care ne ocupăm. Este, așa după cum se poate constata, tipologia folosită în secolul al XVI-lea și în special în vremea lui Matei Basarab

⁴⁸ N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I. Ț. Românească, vol. I, Craiova, 1970, p. 44, 272-273, 294.

⁴⁹ Arh. st. Buc., M-reă Rîmnic, II, 47/30.03.1591.

⁵⁰ Ibidem, I, 18/30 iunie 1700, V 7/14 mai 1706, 67/4 iulie 1700.

⁵¹ Ibidem, V, 16/1691.

⁵² Ibidem, II, 36/6 mai 1682; V, 15, 16, 17, 18, 19/1691; 20/7 august 1695.

⁵³ Ibidem, II, 37/1682; 41/1684.

care a ridicat mai multe mănăstiri fortificate, mai ales în zonele de margine ale Munteniei.

Ridicată între 1691-1697 peste o mai veche fortificație ce includea și construcții religioase, ansamblul de la R. Sărat cunoaște în decursul existenței sale mai multe perioade de refacere, relevate și de investigația arheologică, intervenții provocate de daune în timpul unor evenimente militare sau din cauza unor calamități naturale. Războiul din anii 1787-1791 a lăsat urme și la R. Sărat, Ioan Christian Struve⁶¹, amintind la 1793 că a trecut „prin ținuturi abia ridicându-se după grozăviile războiului”. Se pare că și mănăstirea a avut de suferit, deoarece la 25 iunie 1793, Melhiesidec Sinaiteanul, episcopul mănăstirii (la acea dată starețul era decedat) solicita domnitorului 30 de oameni pentru a fi folosiți la refacerea bisericii și a altor construcții⁶². Biserica se repară și se zugrăvește în 1814 (în urma unui incendiu), în 1822 cerându-se alte fonduri pentru reparații⁶³.

După secularizarea averilor mănăstirești, în 1864, sub conducerea arhitectului orașului, C. Rieter, se încep ample lucrări de intervenție ce vizau transformarea unor încăperi ale fostei mănăstiri în edificii publice, restaurându-se, în același timp, biserica și alte construcții⁶⁴. Alte lucrări sunt consemnate în anii 1871-1872, din 1873 întregul ansamblu trecând din administrarea statului sub jurisdicția comunei urbane R. Sărat, potrivit decretului domnesc nr. 372/1873⁶⁵. De la această dată se încep lucrări de reparații și amenajări pentru majoritatea încăperilor, în 1875 „atacându-se” corpul principal (fosta egumenie - casă domnească), în intenția de a se amenaja pentru poliție și judecătorie. Planurile sunt realizate în 1900 de către ing. A. Vlad și vizau transformarea aripei în care funcționase până la acea dată Școala primară nr. 1 de băieți (mutată în acest spațiu în 1874 — fosta sală „Samson” numită astfel după numele celebrei cariatide care susținea, bolta vechii trapeze — stâlpul atlant, cunoscut de altfel ca sigura cariatidă din istoria artei feudale românești)⁶⁶. Se prevedea ca subsolul să se amenajeze pentru arestul poliției, parterul pentru birourile aceleiași instituții, iar etajul pentru judecătoria de ocol. În alte încăperi mai funcționau cazarma, grajdurile și remizele serviciului de

⁶¹ Gh. Bezviconi, op. cit., p. 136.

⁶² Arh. st. Buc., M-reă Râmnic, IV, 50/25 iunie 1793.

⁶³ Indice cronologic nr. 19, M-reă Râmnic, p. 83, doc. 1398.

⁶⁴ Arh. st. Bz., Primăria or. R. Sărat, dos. 1/1864.

⁶⁵ Monitorul Oficial nr. 44/25 februarie / 9 martie 1873, p. 1-a, „Lege pentru cedarea definitivă a zidurilor ruinate din curtea Bisericii Rîmnicu din comuna urbană R. Sărat, pe seama acelei comune”. Se preciza că „zidurile din curtea bisericii” erau proprietatea acesteia, în administrarea statului, urmând să fie cedate definitiv „pe seama citatei comune” cu obligația să le repare și să le transforme „în localuri pentru școlile publice de acolo și pentru locuința deservenților bisericii”. Lege votată de Senat la 2 decembrie 1872 și de Adunarea Deputaților la 5 febr. 1873.

⁶⁶ Arh. st. Bz. Primăria or. R. Sărat, dos. 3/1900; dos. 606/1942. Mutată în grădina publică, unde se găsea și în 1937, la insistențele unor iubitori de cultură care s-au adresat presei locale care atenționau asupra pericolului de degradare, propunându-se transcrierea în pridvorul bisericii. Dusă apoi la Mogosoaia.

pompieri, pentru care, în decursul mai multor ani, se fac planuri de dezafectare și mutare, serviciul respectiv funcționând aici și în 1937⁷⁰.

Din 1905, școala primară mutându-se în localul propriu, în spațiul rămas disponibil s-au extins birourile judecătorei. Patru ani mai târziu, în 1909 se contractează repararea capitală a întregului ansamblu — Casa domnească cu noile funcționalități cât și încăperile folosite de către serviciul local de pompieri⁷¹. În 1911 în încăperile fostei mănăstiri își desfășurau activitatea primăria orașului, poliția, două judecătorei de ocol cât și o prăvălie care folosea o cameră închiriată⁷². Ansamblul a avut de suferit în perioada ocupației germane din anii 1916-1918 când în incintă s-a amenajat un lagăr de prizonieri, ocupanții, total dezinteresați de valoarea monumentului, cauzându-i degradări evaluate la peste 90.000 de lei.

Dacă intervențiile din perioada 1864 (anul când mănăstirea încetează să mai funcționeze) până în 1916 sunt datorate inițiativei autorităților locale în intenția refolosirii spațiilor fostei mănăstiri, iată însă că în 1925 Comisa Monumentelor Istorice, probabil la insistențele lui Nicolae Iorga care cunoștea valoarea ansamblului, se arată interesată de restaurarea acestui monument medieval, alocând în 1926 și 1927 un fond de 160.000 lei ce urma să fie folosit pentru spălarea picturii⁷³. Pentru celelalte construcții intervențiile au fost cele semnalate, astfel că N. Jantea, autorul unui studiu despre ansamblul brîncovenesc semnală starea de ruină a acestuia, cu excepția spațiilor folosite de primărie, serviciul sanitar, percepție, biroul populației (pe latura de nord) și judecătoreie, poliție și serviciul tehnic (pe latura de apus). Și la această dată, după cum s-a mai menționat, în locul fostelor chilii funcționau servicii ale pompierilor, pentru nevoile acestora, cât și pentru serviciul salubrității ridicându-se și câteva construcții improvizate din scândură. Nu mai existau la data amintită turnul clopotniță și nici turnurile de flancare a incintei, cu excepția turnului de pe latura de sud ce servea de clopotniță. La acesta, cât și la zidurile de pe latura de sud, păstrate în forma de început (1691-1797), se mai observau meterezele folosite la nevoie de către apărători.

În ceea ce privește biserica, în 1871 se fac reparații la turlă, dărâmându-se, totodată, calota din naos, cât și spălarea picturii în 1926 și 1927.

În 1952-1954 și apoi 1963-1964 peste parter, în prelungirea spațiului unde funcționa primăria (vezi fotografia — anexa 2) se adaugă etajul, din 1968 fostul Comitet județean pentru cultură și artă intervenind la Direcția Monumentelor Istorice pentru realizarea documentației de restaurare. Menționăm, că, până la acea dată instituțiile care funcționau aici au fost mutate în alte spații, intenționându-se ca după restaurare să se amenajeze pentru muzeul orașenesc (înființat în 1960). Se fac demersuri și se obține un fond de 300.000 lei pentru

⁷⁰ Arh. st. Bz., Primăria nr. R. Sărat, dos. 373/1931, 493/1937.

⁷¹ Ibidem, dos. 4/1895, 7/1914.

⁷² Ibidem, dos. 1/1911, 2/1911.

⁷³ Ibidem, dos. 3/1925; N. Jantea, Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului R. Sărat” în „Îngerul”, anul X nr. 1-2/ian.-febr. 1938.

consolidarea și repararea pridvorului⁷⁴. Într-o informare din 24 noiembrie 1972 a aceleiași instituții se atenționa din nou asupra necesității restaurării urgente a ansamblului, unde pe lângă muzeu, se intenționa să fie mutate și biblioteca orășenească⁷⁵.

După cutremurul din 4 martie 1977 la o serie de monumente din județ, între care și ansamblul brîncovenesc R. Sărat, se execută lucrări de restaurare. Din valoarea documentației de 331.000 lei, până la sfârșitul anului 1977 s-au folosit numai 199.887 lei (vezi anexa 3), lucrările fiind executate de către Lotul de restaurare nr. 6 din cadrul Direcției Patrimoniului Cultural Național, sub conducerea inginerului N. Roman.

Totodată, în zona centrală se trece, masiv, la demolări și ridicarea de noi construcții, măsuri care, așa cum remarcă și arhitectul Teodor Octavian Gheorghiu⁷⁶, care începând cu mulți ani în urmă a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a determina factorii decizionali să păstreze și să restaureze monumentele și ansamblurile de arhitectură tradițională din Buzău și R. Sărat, au determinat, în zonele ce trebuiau protejate, distrugerea rețelei de pivnițe și galerii secrete de evacuare, existând chiar intenția demolării incintei mănăstirii.

Deoarece nu s-au mai continuat lucrările de restaurare, în 1979 se fac noi demersuri pentru ca să alocă fonduri și să acorde asistența tehnică necesară. La comanda acesteia, încă din 1974, Institutul Județean de proiectări a executat releveele, documentația de restaurare fiind realizată în 1981 de către specialiști din cadrul Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din București. Planificarea activităților de intervenții la monumentele istorice pentru perioada 1986-1990⁷⁷ avea în vedere și ansamblul brîncovenesc de la R. Sărat, preliminarîndu-se ca până la 31 decembrie 1984 să se alocă 6.500.000 lei, din care 500.000 lei pentru 1985. Se preciza că lucrările de restaurare începute în 1977, fuseseră întrerupte, acestea urmînd să fie reluate în 1980 și să se încheie în 1987.

Lipsa fondurilor, alte priorități, nu permit continuarea lucrărilor, astfel că în cadrul verificărilor efectuate în perioada 26-28 septembrie 1988 privind stadiul lucrărilor de restaurare-conservare se fac referiri numai la biserică, pentru care se indica curățirea, consolidarea și integrarea picturii⁷⁸. Se preciza că este necesar ca mai întîi să se consolideze structura de rezistență, să se refacă și să se înlocuiască porțiunile degradate din stâlpii pridvorului. În ceea ce privește fondurile necesare, autoritățile locale propun folosirea încasărilor din contribuția cetățenească. Sumele realizate au fost folosite pentru intervenții mărunte, abia în 1990 Direcția Monumentelor Ansamblurilor și Siturilor istorice (DMAȘI) solicitînd Muzeului

⁷⁴ Muzeul județean Buzău, dos. 18/1968-1971.

⁷⁵ Idem, dos. 35/1973-1981.

⁷⁶ Teodor Octavian Gheorghiu, Cu privire la conservarea monumentelor și ansamblurilor de arhitectură urbană tradițională din Buzău și R. Sărat, în „Revista Monumentelor Istorice”, LIX, 2/1990, p. 66-74.

⁷⁷ Muzeul județean Buzău, dos. 170/1984

⁷⁸ Idem, dos. 153/1983-1988

județean Buzău culegerea de date pentru a se putea realiza o informare completă asupra ansamblului, respectiv investigații arheologice și documentația istorică aferentă. Conform contractului, în 1991 și 1992 se efectuează cercetări arheologice în anumite zone ale incintei, cercetări care vor continua.

Demersuri benefice pentru acest valoros ansamblu de arhitectură și artă feudală de stil brâncovenesc, pe bună dreptate apreciat de către Al. Vlahuță ca „un adevărat muzeu”, cu forme, motive și decorații ce dau particularitate și personalitate stilului epocii.

Alături de celelalte componente ale ansamblului biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” se înscrie ca arhitectură în rândul valoroaselor ctitorii brâncovenești, semnificativ însă prin frumusețea execuției fiind portalul impresionant, format din 9 mari blocuri din piatră fixate cu sculpturi în peretele despărțitor⁷⁹. Și credem că nu este lipsit de interes să amintim o concluzie formulată și de alți cercetători⁸⁰, privind posibila existență în zonă a unor ateliere de piatrărie. Asemenea ateliere, ținând seama, și de centrele cu vechi tradiții în exploatarea și prelucrarea pietrei din zona Buzăului (Bădeni-Pietroasele, Măgura-Ciuta, Năieni, etc) au fost și la Buzău și R. Sărat, cel de la Rîmnic fiind condus de Lupu Sărățean. Acestui meșter îi datorăm stâlpul atlan- Samson și leul despre care am amintit, aflat în prezent la lapidariul de la Mogoșoaia, împreună cu consola antropomorfă. Întâlnim la cele două ctitorii de stil brâncovenesc — Berca și R. Sărat minunate sculpturi — ancadrame de uși și ferestre, coloane din piatră sculptate în torsadă, etc, multe dintre acestea fiind realizate de unul din meșterii care lucrau sub îndrumarea lui Lupu Sărățean (nu este exclus să aparțină familiei Sărățenilor buzoieni, originară de la Gura Sărării, în zona dealurilor de unde se extrăgea piatră de construcție) și anume meșterul Mira (tot el a sculptat și portalurile ctitoriilor de la Sinaia și Colțea-București).

Iar pictura o datorăm cunoscutului zugrav al epocii brâncovenești, Pirvu Mutu și ucenicilor săi, ce se impune ca pictor realist, cu proprii maniere de interpretare a repertoriul iconoclastic și votiv tradițional.

Este deci îndreptățită intenția DMSI de a acorda atenția cuvenită acestui ansamblu a cărei măreție transpare din fiecare piatră, impresionantele construcții în contrast, la acea vreme și mult timp după aceea cu restul târgului rîmnicean, constituindu-se ca o mărturie și un simbol a unei înfloritoare epoci a evului mediu românesc ce poartă pecetea inegalabilului stil brâncovenesc ce a conferit atâta strălucire celui de al XVII-lea secol.

Sfidând anii acest monument ce rememorează vremuri trecute este o prețioasă moștenire, care, restaurată se va constitui ca cel mai frumos și valoros ansamblu medieval, pus deopotrivă la îndemâna turiștilor și cercetătorilor epocii.

⁷⁹ N. Jantea, art.clt., „Îngerul”, X, 12/dec. 1937, p. 719-737.

⁸⁰ Șt. Ionescu, *Epoca brâncovenească*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 197, 200-207; N. Sandru, *Prințul aurului*, Ed. Albatros, Buc., 1972; Fl. Popescu, *Ctitorii brâncovenești*, Ed. Sport-Turism, Buc., 1976.

Arhivele Statului București, Mănăstirea R. Sărat, pach. I-X

Moșiile — Jideni, Peleticul, Dragosloveni, Vârteșcoiu, Lămotești (Lămoteasca), sfoara Bălțați, Jitia, Jideni, Ciorasca, Poienile, Gologanul, Risipiții, Bălăneștii, Herăști, Amara (balta), Dragomirești, Găojani, Pepenești, Bunești, Balta Alba, Călimănești, Cărligele (arabil și vie), Floristenești (Floristeni), Dălhăuțu, Costești, Florești, Bordești, Trăisteni (și vie) dealul Gârbovi (vii), Dragomirești, Mucești, Orzănești, Păclenii și Clinul, Horjănești (Costieni), dealul Zăplazilor, Topliceni, Tigoi, Urechești, Zgârțiți.

Helește — Horjănești și Amara.

Case — în Râmnic și Focșani.

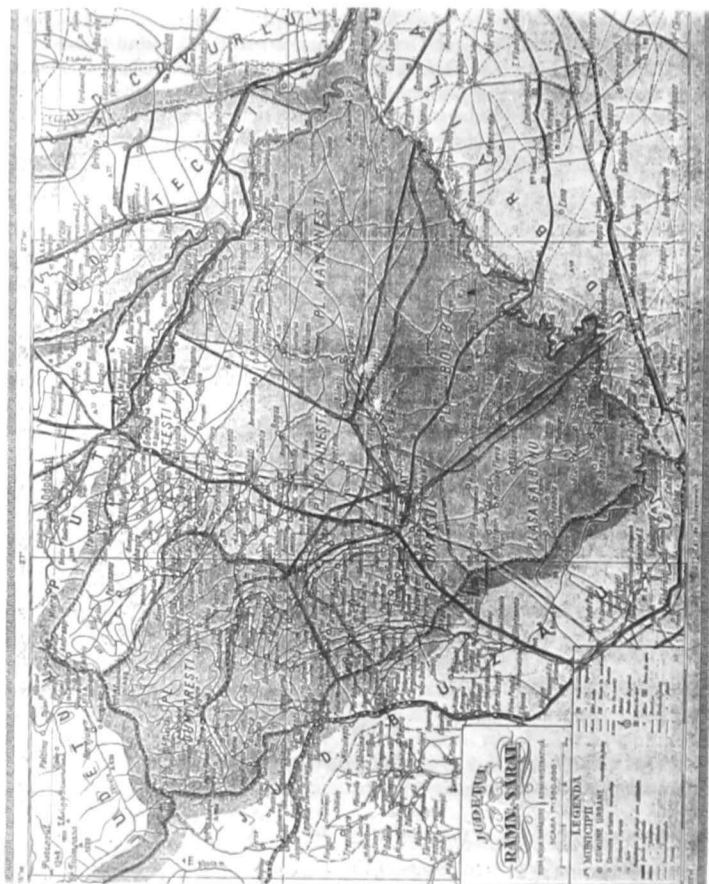
Fânețe — Horjănești, Jitia și Urechești.

Păduri — Dălhăiți, Jideni, Herești, Vârteșcoi.

LISTA

obiectivelor la care sa-u executat lucrări de restaurare în județul Buzău

nr. crt.	Denumirea obiectivului	Valoarea document.	Anul încep.	Valoarea lucrării la 30.XI.'77	Din care 1.01 30.XI.'77	Unitat. care a preluat
1.	Ansamblul brincovenesc Rm. Sărat	331.000	1977	199.887	199.887	
2.	Cetatea Berca	6.387.000	1975	302.044	155.699	
3.	Cetatea Bradu	3.076.600	1975	1.355.272	602.642	

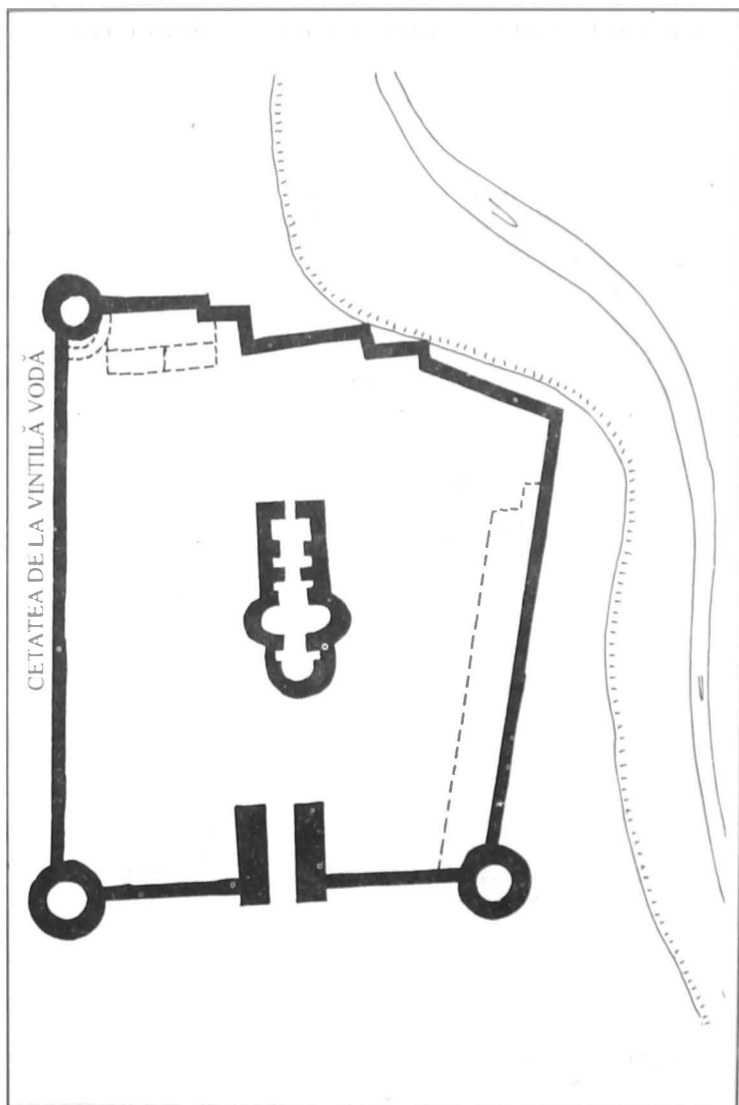

ZONA PĂSTRATA

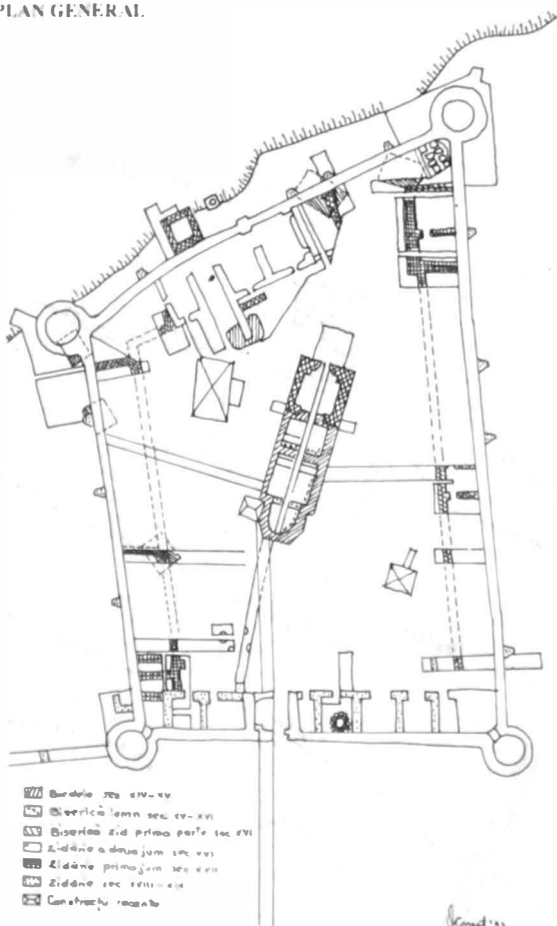
HARTA JUDEȚULUI BUZĂU CU PRINCIPALELE MONUMENTE FEUDALE

Legendă: + biserică
■ cetate

MĂNĂSTIREA BRADU PLAN GENERAL

MĂNĂSTIREA BRÎNCOVENEASCĂ DE LA RM. SĂRAT
PLAN DE SITUAȚIE

